

บทบาทผู้นำสตรีทางการเมืองในภาคอีสาน*

THE ROLE OF FEMALE POLITICAL LEADERS IN THE NORTHEAST

ชญากนก จันทะฟอง

Chayakanok Jantafong

วีรณัฐ พรหมจักร

Weeranuch Promjuk

มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus, Thailand

E-mail: weranuch13032525@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทผู้นำสตรีทางการเมืองในภาคอีสาน เป็นการเน้นให้เห็นถึงความเป็นมาของบทบาทของสตรีที่ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำทางการเมือง รวมถึงการแสดงบทบาทภายใต้หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม ประเพณี และสังคมที่ไม่เท่าเทียมทางเพศ ที่มองว่าสตรีมีความอ่อนแอทั้งจากสภาพของร่างกายและจากสภาพจิตใจที่อ่อนไหวต่อสิ่งเร้าได้ง่าย ในอดีตผู้หญิงถูกอบรมให้เป็นผู้ดูแลครอบครัวไม่ได้รับรู้เรื่องภายนอกบ้าน และโดยเฉพาะเรื่องของการเมือง การปกครอง โดยมองว่าภารกิจเหล่านี้เป็นหน้าที่ของบุรุษแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะสตรีในภาคอีสานที่ไม่ได้รับการศึกษารวมทั้งถูกกีดกันไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ปัจจุบันข้อจำกัดในการศึกษาเสรีภาพและความเป็นอิสระและการคุ้มครองสิทธินำไปสู่การต่อสู้ของผู้หญิงเพื่อความเสมอภาคทางเพศ ทำให้เกิดพื้นที่ทางการเมืองสำหรับผู้มากขึ้นแต่เส้นทางของการเป็นผู้นำของผู้หญิงไม่เคยง่าย เต็มไปด้วยอุปสรรคตลอดจนวัฒนธรรมของสังคม บางคนแม้กระทั่งผู้หญิงเองก็ยังคิดว่าผู้หญิงด้วยกันไม่มีความสามารถและไม่สมควรที่จะเป็นผู้นำเมื่อเทียบกับผู้ชาย และโดยเฉพาะผู้หญิงในภาคอีสานที่ยังถูกมองว่าเป็นพื้นที่ชนบท แต่ในสภาวะการณ์ของโลกที่เน้นความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างเพศที่สูงขึ้นทำให้ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ต่างก็เปิดกว้างและยอมรับผู้นำโดยไม่จำกัดเพศสภาพ แต่ดูที่ความสามารถของบุคคลและให้โอกาส ความก้าวหน้าในงานอย่างเท่าเทียมกัน

* Received 15 September 2022; Revised 19 October 2022; Accepted 25 October 2022

และผู้หญิงในภาคอีสานผู้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นเพื่อให้ตนเองได้เข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ภาคอีสานให้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง

คำสำคัญ : บทบาทผู้นำ, สตรีในภาคอีสาน, ผู้นำสตรีทางการเมือง

Abstract

This academic article aims to A study of the role of female political leaders in the Northeast It emphasizes the history of the role of women as political leaders. This includes the performance of roles under the duties assigned by society, traditions and gender unequal societies. They viewed women as vulnerable both physically and mentally, which were more susceptible to stimuli. In the past, women were trained to be caregivers of their families so that they were not aware of anything outside the home. and especially in matters of politics and governance, considering these missions as the duty of men solely especially women in the Northeast who are not educated and are excluded from participating in politics. Today, restrictions on freedom and independence and protection of rights have led to the struggle of women leaders for gender equality. This creates a political space for more people, but the path of women's leadership has never been easy. full of obstacles and social culture Some people, even women, think that women are incompetent and do not deserve to be leaders compared to men. and especially women in the Northeast who are still considered rural areas. But in a global environment that emphasizes higher gender equality, whether public or private They are open and accept leaders regardless of gender. But look at the abilities of the person and give them the opportunity. Equal progress in the work and women in the Northeast, who take more political roles in order to better take part in policy making and solving problems in the Isan region.

Keywords: : Leadership Roles, Women in the Northeast, Women Political Leaders

บทนำ

ผู้หญิงที่ทำงานการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็มีข้อจำกัดในตัวเองด้วยเพศสภาพ แต่ผู้หญิงก็มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งอยู่ในตัวถ้าในมุมมองของตัวเองผู้หญิงมีจุดแข็งและมีคุณสมบัติที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมมาก

นี่จึงเป็นคุณสมบัติที่คนที่จะมาทำงานเพื่อส่วนรวมที่จะรับผิดชอบกับสังคมควรจะมียุอยู่ในผู้หญิง แต่ก็ต้องยอมรับว่าบางครั้งพอมองด้านเพศผู้หญิงก็มีจุดอ่อนอยู่ในบางประการเช่นผู้หญิงจะมีความละเอียดรอบคอบมากเวลาที่เข้ามาสู่การเมืองซึ่งความละเอียดรอบคอบนั้นน่าจะเป็นจุดแข็งแต่บางครั้งการเมืองก็โหดร้าย มีการโจมตีกัน มีการใส่ร้ายป้ายสีกันผู้หญิงอีกจำนวนมากที่อยากทำงานเพื่อส่วนรวมจึงไม่กล้าเข้าสู่เวทีการเมือง

ในสถานการณ์ปัจจุบันก็ต้องต่อเนื่องกันกับอดีตในปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทย ในทุกครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง ในสมัยก่อนผู้ชายเป็นหลักในการเลี้ยงดูครอบครัว เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการทำงานและมีส่วนช่วยในการเลี้ยงดูครอบครัวนี้เป็นภาพที่เห็นชัดทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมืองจำนวนน้อยที่อยู่บ้านเลี้ยงลูกเหมือนอดีตทำให้มีการยอมรับในความสามารถของผู้หญิงมากขึ้น ผลสำรวจของแมคคินซี (McKinsey & Company, 2019) ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในองค์กรภาคเอกชน ธุรกิจการเงินมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น โดยเฉพาะการได้ขึ้นสู่ตำแหน่งบริหารขององค์กรที่นำไปสู่การศึกษาที่พบว่าความหลากหลายทางเพศมีส่วนช่วยเพิ่มระดับกำไรทางธุรกิจขององค์กรได้ถึง 2.2 เท่า และช่วยเพิ่มมูลค่าหุ้นได้ถึง 2 เท่า อีกทั้งพบว่าองค์กรที่มีกลุ่มผู้บริหารทั้งเพศชายและเพศหญิงจะสามารถสร้างผลกำไรได้ดีกว่าถึงร้อยละ 40 กล่าวได้ว่าการจัดการเลือกปฏิบัติทางเพศในองค์กรภาคธุรกิจเป็นส่งผลทำให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้นอีกด้วย หรือแม้แต่ในภาคราชการเริ่มมีผู้บริหารระดับสูงที่เป็นผู้หญิง ในกระทรวงการต่างประเทศมีทูตหญิงมากขึ้น ในหลายกระทรวงมีปลัดกระทรวงเป็นผู้หญิง จะเห็นว่าการยอมรับในความสามารถของผู้หญิงดีขึ้นเมื่อเทียบกับ 20 ปีที่แล้วที่เข้ามาทำงานการเมือง ในสมัยนั้นยังมองผู้หญิงว่าเป็นดอกไม้ประดับสภาคือทำให้ภาพของสภาดูนุ่มนวลขึ้น แต่ปัจจุบันนี้การยอมรับในเรื่องความสามารถของผู้หญิงเป็นปัญหาน้อยลง เพราะเราใช้เวลาในการพิสูจน์ตัวเองกันมานานพอสมควร ในระยะเวลาหลายปีมานี้ ผู้หญิงได้พิสูจน์ตัวเองจนทำให้สังคมยอมรับถึงเรื่องของความสามารถ ศักยภาพ ความรับผิดชอบ คุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน 5 ประการนี้เป็นคุณสมบัติที่ดีที่อยากทำงานให้ผู้หญิงมีครบ แต่ด้านที่ยากที่สุดคือการพิสูจน์ว่าผู้หญิงเก่งจริง

หรือไม่ แต่ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมาพิสูจน์ได้ว่าผู้หญิงมีความสามารถมากขึ้น และมีอัตราส่วนในพื้นที่ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

บทบาทผู้นำ

ผู้นำหรือหัวหน้า คือ ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่จุดหมายที่วางไว้ มีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด (Wongput, 2002) คอยวางแผน และผลักดัน ยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่ม และนำกลุ่มปฏิบัติงาน คอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด(Dokthaisong, 1992) ความหมายของภาวะผู้นำสตรีที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้ง 2 ด้าน คือ 1) คุณภาพด้านความสามารถ เพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนาองค์กร 2) คุณภาพด้านจิตใจ เพื่อทำให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรมเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลักเพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืน และมั่นคงตลอดไป (Isaranuwachai, 2007)

คุณสมบัติผู้นำสตรีในที่นี้ต้องเป็นผู้ยึดหลักการ ต้องมีความรู้ และมีวิสัยทัศน์ ต้องเป็นนักปฏิบัติ และเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน (Nittayaramphong & Smitasiri, 1999) มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา ก่อให้เกิดความมั่นคงหรือช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย(Prasertsri, 2001) การเกิดขึ้นปรากฏของภาวะความเป็นผู้นำสตรีมี 3 ลักษณะ คือ 1) ภาวะมีอิทธิพลชักนำผู้อื่นให้คล้อยตามได้ 2) วิกฤติหรือสถานการณ์สร้างวีรบุรุษ 3) การได้รับคัดเลือก ยินยอมโดยการเลือกตั้งหรือมีมติให้เป็นผู้นำ นอกจากนี้ผู้นำต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม มีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล และเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย (Gibson, J.L., Ivancevich, J.M., & Donnelly, J. H., 1997)

การทำงานของผู้นำสตรีสามารถแบ่งประเภทตามประเภทผู้นำในเชิงวิชาการได้หลายแบบ สตรีสามารถเลือกใช้บทบาทผู้นำได้ตามความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมและปัจจัย

บุคคล ผู้นำจะแสดงประเภทของผู้นำในการบริหารงานแตกต่างกันออกไป การเลือกใช้แบบของผู้นำที่เหมาะสมจะทำให้ผู้ร่วมงานให้ความร่วมมือ ตั้งใจในการทำงานตลอดจนนำพาเอาองค์การไปสู่เป้าหมาย มี 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้นำแบบมุ่งเกณฑ์ เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญ ให้ความสนใจอย่างมากในเรื่องของกฎเกณฑ์กฎระเบียบ และกรรมวิธีต่าง ๆ ยึดกระบวนการ และข้อเท็จจริง ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ยึดความถูกต้องถูกต้องแน่นอน ไม่ชอบการยืดหยุ่น

2. แบบมุ่งงาน เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับงานสูง ชอบการประเมิน ชอบการแนะนำ และ การลงโทษ อำนาจเป็นมาตรการสำคัญ

3. แบบมุ่งสัมพันธ์เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับผู้ร่วมงานสูง เน้นมนุษยสัมพันธ์เป็นหลักในการทำงาน เห็นใจคนอื่น สร้างบรรยากาศในการทำงาน พยายามลดความขัดแย้ง ไม่ใช้วิธีการลงโทษ

4. แบบมุ่งประสาน เป็นผู้นำที่ประสานแบบมุ่งงานและแบบมุ่งสัมพันธ์เข้าด้วยกัน มุ่งอนาคตมากกว่าอดีตหรือปัจจุบัน ชอบทำงานเป็นทีม เป็นผู้ประสานความต้องการของแต่ละบุคคลกับเป้าหมายขององค์การ (Tayakkanon, 2000)

ผู้นำสตรีมักจะรับฟังเสียงจากผู้อื่นและใช้การสื่อสารโน้มน้าวให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่มากกว่าผู้ชาย ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น สามารถช่วยลดความขัดแย้งจากผลของการตัดสินใจได้เป็นอย่างดีและพบว่าผู้หญิงมีความสามารถในการอ่านภาษากายได้ดีกว่าผู้ชาย ประเด็นนี้จะทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าใจผู้อื่นได้ดีกว่าผู้ชาย เมื่อนึกถึงสุภาพสตรี ผู้หญิง หรือที่รู้จักกันในนามว่าเพศแม่ สิ่งแรกที่หลายๆ ท่านมักจะนึกถึงคือ แม่ซึ่งเป็นผู้ให้ แม่ซึ่งเป็นผู้มีความละเอียดอ่อน ช่างสังเกต แม่ซึ่งเป็นคนที่ยกเอาใจใส่เลี้ยงดูและดูแลบุตร แม่ซึ่งจะเป็นคนแรกที่ต้องรับมือและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว และที่สำคัญแม่มีระดับความอดทนที่สูงมากอีกทั้งผู้หญิงสมัยใหม่หลายท่าน ยังต้องสวมหมวกหลายใบ ทำหน้าที่หลายอย่าง เช่น หน้าที่ของความเป็นแม่ หน้าที่ของความเป็นภรรยา หรืออาจจะต้องทำหน้าที่นอกบ้านถ้ามีงานประจำ และผู้หญิงส่วนมากก็ทำหน้าที่เหล่านั้นพร้อมๆ กันได้ดีเสียด้วย ดังนั้นการที่ผู้หญิงสามารถทำอะไรได้หลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน ก็ทำให้ในปัจจุบันเราเริ่มเห็นผู้หญิงเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในทุกภาคส่วน

สตรีในภาคอีสาน

ผู้หญิงอีสานหรืออาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงเกือบทั้งประเทศส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้จิตสำนึก วาทกรรม “ชายทำหน้า หญิงทำหลัง” หรือ “ชายนำหญิงตาม” แม้แต่การเป็นผู้หญิงต้องสงบ เสียม เสียมตัว การนิยามความเป็นผู้อีสาน จึงแยกประเด็นระหว่างผู้หญิงอีสานในอดีต และ ผู้หญิงอีสานในปัจจุบัน โดยใช้เวลาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงหลังการปกครอง จากเหตุนี้ผู้หญิงอีสานจึงหมายถึง ผู้หญิงที่ใช้ชีวิตในบริบทสังคมวัฒนธรรมอีสาน หากมองชีวิต ผู้หญิงในอดีตต้องพิจารณาจากวรรณกรรมคำสอนหรือภาสิตโบราณอีสาน ประเพณีพิธีกรรม กฎหมายโบราณ ฮีตคองปฏิบัติ เนื่องจากเอกสารเหล่านี้แสดงภาพสะท้อนชีวิตของสตรีอีสาน ในอดีตได้ชัดเจน โดยข้อจำกัด เรื่องของจารีตประเพณี กำหนดให้ชีวิตในวัยเด็กมีบทบาท ช่วยเหลือครอบครัว แบ่งเบาภาระงานบ้าน หรือวัยสาวต้องทำงานทอผ้า และงานครัวเรือน แม้ จนกระทั่งแต่งงานต้องมีบทบาทดูแลครอบครัวให้มีความสุข อยู่ในฐานะภรรยาหรือมารดาที่ดี หลักพื้นฐานที่เป็นจารีตถือปฏิบัติของสังคมอีสานในโบราณคือ ฮีตสิบสองเป็นจารีตปฏิบัติใน วงจรหมวดหมู่ประเพณีในรอบสิบสองเดือน ส่วนคองสิบสี่คือ กฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคม โดยมีวัดครอบครัว และชุมชนเป็นศูนย์กลางของการสืบทอด หลักพื้นฐานเป็นจารีตถือปฏิบัติ ของสังคมอีสานโบราณคือ เป็นกรอบจารีตการประพฤติแบ่งหมวดหมู่วงจรประเพณีในรอบสิบ สองเดือนส่วนคองสิบสี่ ถือเป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคมโดยมีวัดครอบครัว และชุมชน เป็นศูนย์กลางในการสืบทอดเพราะคองสิบสี่ เป็นแนวปฏิบัติระดับบุคคลและครอบครัวซึ่งเป็น แนวปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไปสำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองในอดีตนั้นผู้หญิงที่ดีในอุดมคติของ ชาวอีสานต้องปฏิบัติตามที่คลองประเพณีและยังมีเรือนสามน้ำสี่ที่เป็นแบบแผนคุณสมบัติของ สตรีในการปฏิบัติตนด้วยสาระสำคัญในฮีตสิบสองคองสิบสี่ และเรือนสามน้ำสี่ให้เห็นภาพ สตรีสารถูกกำหนดบริเวณแคในครัวเรือนชีวิตวัยเด็กและวัยสาวต้องพึ่งพาพ่อแม่แต่งงานแล้ว ต้องพึ่งพาสามี เมื่อมีลูกก็ต้องพึ่งพาอาศัยยามแก่เฒ่านอกจากนี้ครอบครัวยังทำหน้าที่ผลิต อบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ด้วยการให้ความรักความอบอุ่นตลอดจนส่งเสริมประสบการณ์อันมีบุคคล ในครอบครัวทั้งพ่อแม่เป็นบทในการดำเนินชีวิตในขณะเดียวกันก็รักษาความสัมพันธ์ของพี่น้อง ร่วมสายโลหิตครอบครัวเดียวกันไม่ว่าจะเป็นปู่ย่าตายายญาติพี่น้องชีวิตในครอบครัวสามมี บทบาทเป็นผู้นำครอบครัวคุ้มครองปลอดภัยหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวมีสิทธิอำนาจเด็ดขาด ในการตัดสินใจกำหนดชีวิตคนในครอบครัวแก้ปัญหาทุกเรื่องแม้แต่จัดการเรื่องทรัพย์สินส่วน ภรรยาก็มีบทบาทจับจ่ายใช้สอยเงินทองที่สามีหามาได้มีภาระเฉพาะงานบ้านดูแลความ

เรียบร้อยในบ้านไม่มีสิทธิในการตัดสินใจส่งผลให้การเลี้ยงดูลูกชายที่ตกโศกเป็นผู้นำครอบครัว และสังคมส่วนลูกสาวก็ถูกเลี้ยงให้มีลักษณะเป็นผู้ตามที่ดี

ดังนั้น ผู้หญิงอีสานอาจทำหน้าที่หลายอย่างในครอบครัวทั้งผลิตบริโภคและอบรมสั่งสอนการฝึกฝนให้สมาชิกใหม่มีอาชีพและเป็นคนดีของสังคมฐานะของสตรีก็ถูกจำกัดเฉพาะในบ้านเท่านั้นแม้บางครั้งสตรีสามารถออกไปทำงานนอกบ้านก็ช่วยสามีทำไร่นาคนละไม้คนละมือเพื่อแบ่งเบาภาระแต่ไม่มีโอกาสได้ทำงานในที่สาธารณะเนื่องจากถูกปิดกั้นและได้รับโอกาสการศึกษาทำให้ขาดความรู้ทำงานที่ดีในสังคม

จุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนโยบายการเมืองและการขยายตัวของระบบข่าวสารมวลชนเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เปิดพื้นที่ให้สตรีได้รับโอกาสพัฒนาตัวเองโดยลำดับตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2464 กล่าวคือ ผู้หญิงอีสานมีสิทธิทางการศึกษาดีขึ้นโดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับสูงขึ้นทำให้จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือลดลงผู้หญิงอาจมีความรู้กว้างขวางการรับข่าวสารวิชาการนอกเหนือความรู้ด้านแม่เจ้าเจ้าเรือนวงเล็บแม่ศรีเรือนสามารถนำข้อมูลความรู้มาปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นแก้ไขปัญหาค้นหาส่วนตัวสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผู้หญิงต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพและบทบาทตนเองให้เทียบเท่ากับบุรุษ

การเน้นใช้ประโยชน์จากท้องถิ่นทำให้ความเป็นอยู่ของประชากรดีขึ้นมีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ ทำให้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในวัยแรงงานต่ำมากเนื่องจากการย้ายถิ่นเป็นการดึงเอาประชากรวัยรุ่นหนุ่มสาวออกไปพื้นที่ซึ่งเป็นการย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อใช้แรงงานตามฤดูกาลและอาจจะอพยพกลับภูมิลำเนาอีกเมื่อถึงฤดูทำนาซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการเจริญเติบโตเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดดผลักดันให้สตรีจำนวนมากออกจากพื้นที่ในครัวเรือนสู่พื้นที่การทำงานนอกบ้านส่วนหนึ่งของการเข้าสู่ตำแหน่งที่สงวนไว้สำหรับผู้ชายนั้นดูเหมือนว่าภาพผู้หญิงเก่งคือ ภาพผู้หญิงทำงานอย่างผู้ชายได้แต่ในขณะเดียวกันผลสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง บทบาทดั้งเดิมของผู้หญิงเกิดจากการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษากฎหมายการมีสิทธิทางการเมืองและการทำงานภาพเหล่านี้กลับสตรีในอุดมคติแบบเดิมที่เป็นแม่ศรีเรือนหมดไปโดยสิ้นเชิงส่วนรูปแบบการสมรสเปลี่ยนแปลงน้อยมากจากข้อมูลสำมะโนประชากรพบว่าสัดส่วนของสตรีโสดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490-2537 อายุเฉลี่ยแรกสมรสแตกต่างการตามเขตชนบท (กุลล,สุนทรธาดา และ อุมารณ์ ภัทรววนิชย์, 2542,35) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมอีสานเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการ

ดำเนินชีวิตจากรูปแบบการดำรงอยู่กับรูปแบบใหม่ให้โอกาส และขณะเดียวกันก็กดดันสตรีในสังคมด้วย

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีผลทำให้สตรีอีสานเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในครอบครัวชุมชนชัดเจนขึ้นและมีสตรีอีสานรับเลือกตั้งเข้ามาเป็นนักการเมืองในปี 2492 นับว่าเป็นกระแสที่มาจากแรงพอสสมควรเป็นพลังเพื่อแสดงว่าสตรีได้มีความสามารถทัดเทียมกับบุรุษ ผู้คนเริ่มคุ้นเคยกับภาพสตรีนักการเมืองนักธุรกิจเป็นผู้บริหารระดับสูงตามลำดับซึ่งตำแหน่งเหล่านี้เดิมที่เคยเป็นตำแหน่งที่ผูกขาดเฉพาะบุรุษเท่านั้นโดยเฉพาะสตรีชั้นกลางและมีฐานะดี โอกาสทางการศึกษามีโอกาสได้ทำงานดีรายได้สูงและเลี้ยงตนเองได้

บทบาทผู้นำสตรีในภาคอีสาน

ในอดีตวัฒนธรรมสังคมไทยแทบจะไม่มีหรืออาจกล่าวได้ว่า ไม่มีบทบาททางการเมืองเลยก็ว่าได้ เพราะสตรีถูกอบรมสั่งสอนให้ถูกออกแบบภายใต้วาทกรรม “กุลสตรี” มีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนและครอบครัวเป็นหลัก ส่วนผู้ชายมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว รวมถึงการบริหารกิจการบ้านเมือง จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรซึ่งมีอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองของไทยมีความคิดเชิงประชาธิปไตย และเสรีนิยมด้วยการพัฒนาบทบาทและสถานภาพสตรี (สุจิตรา ทรงมัจฉา, 2562) ทำให้สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษาเรียนรู้ปัญหาและอุปสรรค อันนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของสตรีให้มีความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชาย และมีสิทธิทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2476 ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งรวมทั้งการออกเสียงในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การพัฒนาสตรีภายใต้กระแสความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง มักเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ โดยเสมือนว่า ประเด็นเรื่องการพัฒนาสตรี นั้นจำเป็นต้องได้รับการยอมรับจากมหาชน ปัจจุบัน เรื่องการพัฒนาสตรีตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกมองจากสายตาตามหาชนท่ามกลางมายาคติที่สังคมมีต่อเรื่องเพศและต่อแนวคิด สตรีนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นเรื่องกระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางเพศ ก็มีได้หยุดอยู่กับที่ กระแส การพัฒนาสตรีได้มีลักษณะของความเป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งองค์กรผู้หญิงมีพัฒนาการแบบเชื่อมโยงลงลักษณะเดียวกันก็แผ่ขยายความร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ทางด้านโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ รวมถึงมีการพัฒนาศาสตร์การเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขไปด้วยปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองได้มีส่วนช่วยในการผลักดันให้บทบาทของสตรีมี

การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เพราะว่าผู้ชาย ชุมชน และสังคม ยังมีทัศนคติโน้มเอียงในเรื่องมิติหญิงชาย และความเท่าเทียมกันทางเพศ และเนื่องจากทัศนคติโน้มเอียงจึงทำให้เกิดการปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงในการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2560 ได้กำหนดสิทธิของสตรีในฐานะที่เป็นพลเมือง ย่อมมีสิทธิหน้าที่ และความเสมอภาคเท่าเทียมบุรุษในทางการเมืองและในยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี พ.ศ. 2560–2564 ที่แบ่งออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ซึ่งยุทธศาสตร์ที่ 1 ความเสมอภาค เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย (Paradigm Shift Measures) (กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2560) ทำให้บทบาทสตรี มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายมากขึ้นจนทำให้สตรีบางกลุ่มที่สนใจเรื่องการเมือง ได้มีโอกาสสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนเพื่อสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกับชายในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้งใน ฉบับปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ได้มีการกำหนดกลไกเอื้อต่อการสร้างความเสมอภาคทางเพศและมาตรการพิเศษต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นธรรมระหว่างเพศและเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2560 ฉบับปัจจุบัน ดังเช่น ที่กำหนดไว้ในมาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุคนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม...” ในมาตรา 90 ระบุเรื่องของการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ด้วยการระบุให้พรรคการเมืองคัดเลือกและส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งในแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและแบบบัญชีรายชื่อ โดย “การจัดทำบัญชีรายชื่อตามวรรคสอง ต้องให้สมาชิกของพรรคการเมืองมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยโดยต้องคำนึงถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งจากภูมิภาคต่างๆ และความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง”

ในแผนยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561–2580 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพความรู้ความสามารถและภาวะผู้นำของสตรีเพื่อให้มีบทบาทในทางการเมืองและการบริหารทั้งในระดับสากลระดับชาติและในระดับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและกว้างขวาง (สำนักงาน

เลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) เห็นได้ว่ารัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของสตรีควรต้องส่งเสริมความเป็นผู้นำโดยสร้างความเด่นชัดในความสามารถ ความเก่ง ให้งามมั่น มีความเพียรพยายามพร้อมที่จะก้าวไปสู่ชัยชนะจนประสบความสำเร็จ มีการตื่นตัวทางการเมืองและกล้าตัดสินใจในการลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกพรรคเพื่อสร้างผลงานที่โดดเด่น สร้างภาพลักษณ์ให้โดดเด่นทางที่ดี ให้งามสง่าราศี อาทิ การขึ้นเวทีปราศรัยการอภิปรายในรัฐสภา การให้ข่าวต่าง ๆ ทาง Social Media ผ่านการเรียนรู้ สังคมประสบการณ์ และสร้างสมบุคลิกลักษณะ ได้รับความไว้วางใจจากครอบครัว มีแวพผู้นำ มีพลังในการคิด ตัดสินใจ มีลักษณะสมบูรณ์ แข็งแรง อดทน เสียสละ มีฐานมั่นคง สตรีก้าวสู่บทบาทผู้นำด้านการเมืองโดยการสะสมบารมีของต้นตระกูลหรือมีบรรพบุรุษเป็นนักการเมือง บิดามารดา หรือสามีเป็นผู้นำท้องถิ่น อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมือง และฐานะทางเศรษฐกิจดี และหน้าท่งการทำงาน ดังนั้นการได้รับการศึกษาดี มีความพร้อมด้านเศรษฐกิจ มีส่วนสนับสนุนให้งามโอกาสเป็นผู้นำ

ยุทธศาสตร์การเป็นผู้นำด้านการเมือง เริ่มจากการเตรียมความพร้อมตนเองรอบด้าน และทำงานนอกพื้นที่ผลักดันตนเองเข้าสู่บทบาทผู้นำ โดยใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนสร้างกระแสศรัทธา และความเชื่อมั่นจากสื่อประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ มุ่งเจาะลึกประชาชนในระดับรากหญ้า และข้าราชการระดับกลาง ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาเข้าสู่บทบาทผู้นำใช้ระบบอุปถัมภ์พรรคพวก และนักการเมือง นอกจากนี้ยังใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าสู่ตำแหน่งความสำเร็จของผู้นำ คือ การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น สามารถทำให้ผู้อื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามแนวทางของตน และความสามารถในการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นถือว่าประสบผลสำเร็จสูงสุด

บทบาทผู้นำสตรี เกิดจากการสร้างตนเองด้วยการสั่งสมความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ทักษะวิชาชีพค้นพบตนเองรู้จักตนเอง ว่าเป็นใครมีความรู้สึกร่างกายใดดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะพบความสำเร็จสูงสุดที่เกิดจากการค้นพบตัวเองโดยจากพลังกายพลังจิตและพลังสติปัญญา มีความสามารถอย่างรู้จักกว้างไกลใฝ่สูงจัดอีสานที่ก้าวขึ้นสู่บทบาทผู้นำมักปรากฏขึ้นในลักษณะที่โดดเด่นกว่าสตรีอื่น แตกต่างชัดเจนคือ ผู้นำสตรีทุกท่านที่ศึกษามีบทบาทสูงไม่ชอบบอญ่งมีความทะเยอทะยานมีความนึกคิดมีจินตนาการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ มีความมุ่งมั่นและปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะพบความสำเร็จในการแสดงความสามารถให้ผู้อื่นยอมรับมีความขยัน ทรหด อดทน อดกลั้น กล้าเสี่ยง และชอบแข่งขัน

เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จอันเป็นสุดยอดแห่งความปรารถนาที่เป็นผู้นำจึงต้องมีความพร้อม และรับผิดชอบชะตาชีวิตของผู้อื่น และพร้อมให้การช่วยเหลือผู้อื่นโดยเฉพาะผู้มีสถานภาพต่ำกว่าตน

บทบาทผู้นำสตรีในด้านการเมือง และการศึกษาต้องเริ่มต้นจากการมีต้นทุนชีวิตจากวัยเด็กผ่านการเรียน และสั่งสมประสบการณ์การได้รับการศึกษาที่ดีฐานะครอบครัวก็มีส่วนสนับสนุนให้มีโอกาสเป็นผู้นำ เพราะถ้าหากฐานะครอบครัวยากจน คงไม่คิดเพื่อส่วนรวม คิดแต่เรื่องใกล้ตัวเพียงว่าทำอย่างไรจะมีอยู่มีกิน ส่วนคนที่มีความพร้อมไม่ต้องคิดในเรื่องเหล่านี้ย่อมมีโอกาสคิดเรื่องอื่นและได้ทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวม นับเป็นก้าวหนึ่งของการเป็นผู้นำเพราะการเป็นนักการเมืองต้องทุ่มเทมากกว่าการเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ในขณะที่ฐานะยากจน หากไม่ละทิ้งการศึกษา และขยันหมั่นเพียรก็มีโอกาสเป็นผู้บริหารได้ ขึ้นอยู่กับ การไขว่คว้าโอกาสเพื่อตนเองแค่ไหน แต่เมื่อมาถึงจุดหนึ่งการแสวงหาโอกาสเพื่อตนเองต่างก็ เป็นเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์ รวมทั้งต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้มีโอกาสเป็นผู้นำ ซึ่งไม่ว่าบุรุษ หรือสตรีเมื่อก้าวขึ้นมาสู่บทบาทผู้นำองค์กรทางการเมืองและการศึกษา ย่อมต้องใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งเพื่อมีบทบาทในสังคมและสร้างพลังผู้นำสตรีให้กับตนเอง ผู้หญิงมีบทบาททางการเมืองและมีบทบาทในการกำหนดนโยบายมากขึ้น เพราะผู้หญิงสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

สตรีอีสานที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองคนแรกคือ นางอรพินท์ ไชยกาล ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งเพิ่มเติม ปรากฏว่าหนึ่งในสองคนของผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีเป็นสตรี คือคุณอรพิน ไชยกาล จากพรรคประชาชนที่มีนายเลียง ไชยกาล เป็นหัวหน้าพรรค ซึ่งทำให้เกิดวาทกรรมที่ว่า “ว้าวามคู่” ซึ่งคุณอรพินได้เข้าทำงานการเมืองในสภาร่วมกับสามี สมัยนั้นเป็นรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายเลียง ไชยกาล ได้ดีเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย... และในปีเดียวกันก็มีสตรีอีก 2 ท่านได้รับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิก (สุจิตรา ทรงมัจฉา, 2562) “ว้าวามคู่” จึงหมายถึงการลากเอวกันไปพร้อมกัน ไม่ได้เป็น “ข้างเท้าหลัง” อีกต่อไป ทำให้บทบาทของผู้หญิงเริ่มถูกมองในอีกมิติหนึ่งในฐานะผู้คอยสนับสนุนทางการเมืองนอกจากนี้สตรีก็มีบทบาทช่วยรณรงค์หาเสียง และเป็นผู้สนับสนุนผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมี การปิดกั้นโอกาสของสตรีในการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง เนื่องจากไม่มีความเสมอภาคเทียบเท่าบุรุษ ทั้งในด้านสิทธิหน้าที่ บทบาททาง

การเมือง การตัดสินใจทางการเมืองและการได้รับการยอมรับจากสังคม ทำให้ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย “ผู้หญิงก็สามารถปกป้องครอบครัว ชุมชน และมีส่วนร่วมทางการเมืองได้”

สรุป

บทบาทสตรีทางการเมืองในอีสาน ทุกคนมีข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่ความสามารถในการแก้ไขข้อจำกัดนั้น ซึ่งในชีวิตของคนเรามีความจริงในการดำรงอยู่ในจิตสำนึก และถูกกำหนดโดยสถานการณ์ ดังนั้นประสบการณ์ชีวิตจึงเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถรับรู้ด้วยจิตสำนึก ไม่ว่าจะเป็นความคาดหวัง ความกลัว ความวิตกกังวล และความทรงจำที่ประทับแน่นอยู่ในตัวตนของบุคคล

บทพิสูจน์ว่า ผู้นำสตรีทุกท่านเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการใช้โอกาสกับความสามารถ ที่ต้องการเป็นคนหนึ่งที่มีความประสบความสำเร็จการเป็นผู้นำทั้งทางด้านการเมือง และด้านการศึกษา บนเส้นทางสู่ความสำเร็จ แม้เป้าหมายที่ใฝ่ฝันของใครหลายคนอาจบังเอิญเหมือนกัน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า หนทางที่ก้าวเดินจะต้องย่างก้าวซ้ำรอยคนอื่นเสมอไป สตรีที่เป็นผู้นำย่อมต้องการให้ผู้อื่นทำตามความต้องการของตนเอง แสดงถึงบุญบารมีความสามารถสั่งการผู้อื่นได้ ซึ่งเกิดขึ้นโดยความสามารถ มีการศึกษาสูง มีจิตใจที่มั่นคงเด็ดเดี่ยว เชื่อมมั่นในตัวเองสูง มีบุคลิกลักษณะที่ดี แต่งกายดีมีฐาน กล้าแสดงออก รู้จักกาลเทศะ และโอกาสอันควร มีความกระตือรือร้นมีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด มีพลังในการนึกคิดมีจินตนาการสร้างสรรค์ใหม่ๆที่สามารถเป็นจริงได้ นอกจากนี้บทบาทในการทำงาน ต้องมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาสังคม มีวิธีคิดแบบตาข่ายรอบด้านเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด นำความคิดนั้นมาใช้ในการแก้ปัญหา หากเป็นผู้บริหารสตรีระดับสูงจะก้าวเข้ามาดูแลตรวจสอบงานมุมกว้าง รวบรวมข้อมูลแล้วเจาะลึกเวลาตัดสินใจจะคำนึงถึงตัวแปรมากมาย คิดในเชิงนำมาทำมากกว่ารูปธรรม คิดจากเรื่องใกล้ตัวออกไปไกลตัวมองตนเองไม่ได้เป็นผลที่ตนเองแสดงออกต่อสังคม แต่มาจากตนเองคิดว่าผู้อื่นมองตนเองอย่างไร และตัดสินใจพฤติกรรมอย่างไร รู้จักตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงานที่ชัดเจนมีผลต่อบุคคลในด้านความรู้สติปัญญา ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การมองผู้อื่นและละเอียดถี่ถ้วนทั้งในการทำงานและในครอบครัว

ดังนั้นบทบาทผู้นำสตรีทางการเมืองทางภาคอีสาน ต้องมีศักยภาพในตนเองที่สามารถทำให้บุคคลอื่นเชื่อฟังยอมรับ ปฏิบัติตาม การมีบทบาทเกิดขึ้นได้กับทุกคน แต่เกิดขึ้นในระดับ

ที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขของสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเข้มแข็งสมบูรณ์ทางกายให้ความรู้สึกทรหด ความแข็งแรง สมบูรณ์ทางจิตใจ ให้รู้สึกอดทน ซึ่งต้องมีพลังความรู้ ทักษะ ความชำนาญวิชาชีพ บุคลิกภาพและปัจจัยทางสังคมที่จะทำให้เกิดพลัง รวมทั้งความรู้สึกว่าตนเองเหนือกว่าผู้อื่น และมีการยอมรับจากผู้อื่นหากไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลก็เป็น การยากที่จะเข้าใจรายละเอียดของบทบาทผู้นำ และเป็นบทบาทแห่งความสามารถ ให้สัมฤทธิ์ ผล และสามารถควบคุมพฤติกรรมคนอื่นได้ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถสร้างคน และใช้สมัครพรรคพวกหรือบริวารโน้มน้าวให้ทำตาม ความต้องการของตนได้ การได้เป็นผู้นำส่วนหนึ่งก็เพราะสร้างบารมีและสั่งสมคุณงามความดีไว้ให้มากนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ วิลาวลย์. (2562). บทบาทและการสื่อสารในสภาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิง : ศึกษาในห้วงเวลาปี พ.ศ. 2554-2556. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 8(1), 226-237.
- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2560). ยุทธศาสตร์การพัฒนาศตรี พ.ศ. 2560 – 2564. กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนนา. (2561). บทบาทหน้าที่ของสาขาพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560. Academic Focus (มิถุนายน), 1-18
- จุฑาพรรธน์ ผดุงชีวิต และคณะ.(2545). การได้มาซึ่งอำนาจพลังของสตรี : การศึกษาบทบาท ของสตรีในการเป็นผู้นำการพัฒนาและการใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารในการพัฒนาชุมชน. ม.ป.ท.
- รสลิน ศิริยะพันธุ์ และคณะ. (2551). พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางกับพัฒนาการ ทางการเมืองไทย : ศึกษากรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 24(2).
- Dokthaisong, B. (1992). Leadership and Leadership Theory. Bangkok: Imprint.

- Gibson. J.L., Ivancevich.J.M. & Donnelly. J. H. (1997). Organizations. Behavior. Structure. Processes. (9th Edition). Boston: Mc Graw – Hill.
- McKinsey & Company. (2019). Women in the Workplace 2019. Retrieved May 20, 2020, from <https://www.mckinsey.com/featured-insights/gender-equality/women-in-the-workplace-2019#>
- Isaranuwatchai, N. (2007). The Desirable Leadership in the Globalization: A Study of the Principles of the Buddha-Dhamma. (Master's thesis). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Nittayaramphong, S & Smitasiri, S. (1999). Leader. 4th Edition. Bangkok: Phikhanes Printing Center
- Prasertsri, R. (2001). Leadership. Bangkok: Thanathud Printing Co., Ltd.
- Tayakkanon, K. (2000). Leadership Creation Techniques. Bangkok: Rung Wattana Printng House.
- Wongput, K. (2002). Leadership. Bangkok: B.K. Interprint Co.,Ltd